

ii, inquam, omnes tenentur opes malè partas refundere in pauperes locorum quæ suis directionibus affligerunt. Id enim si alibi facerent, iteratè restitutioni essent obnoxii erga pauperes regionum quas vexarunt: ratio est quòd ita se gerendo, iis quibus damnum importarunt, quantum possunt & debent, non subveniunt.

Hinc patet quàm ingratam Deo victimam offerant, qui longè à Provinciis quas compilarunt, superba pauperum hospitia extruunt; quasi verò Deus sibi consecratum velit, quod hominibus injustè ablatum fuit? Quasi verò ex magnificis illis ædibus aliquid levaminis accipiant, qui procul inde luctuosam in miseriam durissimis ipsorum exactionibus coniecti sunt?

Quæres 3°. quos in usus conferenda sint bona, quorum dominus, post diligentem inquisitionem, nec speciatim, nec generatim cognosci potest.

Priusquàm respondeatur, notandum est eò majorem esse debere hanc inquisitionem, quòd majus est rei pretium. Si quis rem pretiosam invenerit, tunc affixis libellis non tantum in Ecclesiis & viis publicis loci in quo reperta fuit, sed etiam in vicinis urbibus denuntiandum est, rem vero domino restitutum iri, statim atque sese obtulerit. Deindè expectandum erit, per tempus à viris quibusdam sapientibus definitum. His præmissis,

Resp. Si post adhibitæ illas cautiones detegere nequeat verus rei dominus, tunc pauperibus eroganda erit, vel in alios pios usus conferenda. Ratio est quòd, ut jam diximus ubi de rebus inventis, hæc esse meritò conjiciatur domini voluntas, ut res sua, cum ad eum pervenire non potest, impendatur modo sibi utiliori: atqui in dominum ignotum major utilitas ex sua re derivari nequit, quàm si pauperibus sublevandis, vel aliis piis operibus impendatur; ergo, &c.

Quæres 4°. Qui à bonæ fidei possessore rem quam

alterius esse comperit, oneroso titulo, emptionis v. g. accepit, potestne eam ipsi reddere possessori & pretium datum ab eo repetere?

Resp. Potest: unicuique enim licet proprio bono consulere, modò id fiat sine alterius damno: atqui ita se gerit qui in casu proposito rem ei reddit, à quo ipsam emerat. Nam apud possessorem, ut potè bonæ fidei, non periclitatur, ab eoque verum ad dominum transmittetur.

Quæres 5°. utrùm rem bonâ fide à fure emptam, eidem reddere liceat, ut pretium repetatur.

Resp. id licitum non esse; tùm quia rem à fure emptam eidem reddere non potes, quia verò domino injuriam facias, qui suâ re fraudabitur, quæ tamen semper clamat pro domino; tùm quia ex juris naturalis regula, non licet alteri facere quod tibi fieri nolis: atqui nullus velit, & quidem justè, ut res sua quam aliquis bonâ fide à fure emisset, furi redderetur, à quo eam non esset recepturus. Durum quidem est aliquem pretium bonâ fide datum amittere; at verò si fur obiisset, si non inveniretur, si solvere non posset, nonne domino restituenda esset res furtiva? Ita sanè, ex omnium consensu: porrò quia latro invenitur, quia solvere potest, numquid perit jus quod in rem suam habet dominus?

Solvuntur objecta.

Objicies 10. Unusquisque jus habet contractum rescindendi, qui ex una parte injustus est, ex altera verò parte per errorem initus fuit: atqui hujusmodi est contractus emptoris cum fure; ergo potest eum rescindere, remque furi reddere.

Resp. Dist. maj. Si id fieri possit sine alterius injuria, conc. si non possit, neg.

Porrò non potest emptor contractum ita rescindere, ut rem furi reddat, quin alteri injuriam

faciat, nempe domino; siquidem eum conijceret in periculum moraliter certum, rem suam in perpetuum amittendi.

Inst. Dominus non potest merito expostulare, quod rescindam contractum cum fure initum; ergo sine ipsius injuria rescinderetur.

Resp. Neg. ant. Dominus enim merito conqueri potest quod, licet innocens, suam re in quam jus immediatum habet, fraudetur: atqui in casu de quo agitur, dominus citra ullam culpam re suam in quam jus immediatum retinet, fraudaretur; ergo, &c.

Inst. Par est emptoris & domini innocentia, par etiam causa: emptor enim non minus juris habet in pretium a se datum, quam dominus in rem suam; ergo dominus in presenti casu immerito de contractus dissolutione quereretur.

Resp. Neg. ant. quoad secundam partem: par quidem est utriusque innocentia, sed dispar causa: dominus enim nullo modo causa est cur emptor retii sui jacturam subeat; sed id totum venditoris malitiæ imputari debet: at verò emptor rem furi restituendo, causa erit cur dominus rei suæ jacturam patiat. Præterea dominus immediatum in rem suam jus habet, & eam ubicumque esse cognoverit, repetere potest, non ita verò emptor; ergo longè dissimilis est utriusque conditio.

Obj. 20. Non tenetur emptor avertere damnum alterius cum æquali suo damno; ergo rem furi est reddere, ut illius pretium recipiat.

Resp. Neg. conseq. Non enim dicimus emptorem furi rem ideò non posse reddere, quod teneatur alterius damnum impedire; sed quia ipse foret moralis causa damni quod pateretur dominus innocens, qui re suam in perpetuum spoliaretur: atqui nemo potest alteri innocenti esse causa alicujus damni, etiam ad effugiendum damnum æquale sibi imminens, cum non facienda sint mala, ut evanescant bona.

Obj. 30. Emptor rem furi reddendo non eam ponit pejori in loco, quam fuerit ante emptionem; ergo nullam domino facit injuriam.

Resp. Neg. conseq. Emptor rem furi reddendo, eam quidem non ponit in pejori loco quam fuerit ante emptionem; sed eam constituit in majori periculo quam erat post emptionem, quia res tuto in loco erat apud emptorem bonæ fidei, non ita verò apud furem: non potest autem emptor rem alterius tuto in loco semel positam, in alium periculosum transferre, quin rei domino injuriam faciat.

PARAGRAPHUS III.

Quomodo, quando, quove ordine sit restituendum.

Eo modo fieri debet restitutio, qui damnum illatum planè compenset: is enim est restitutionis scopus. Res aliena, quam primum fieri potest, restitui debet. Voluntaria enim quælibet dilatio peccatum est. Nam quisquis rem alienam, invito domino, retinet, impedit ne iste utatur jure quod suum in bonum habet: id verò quid aliud est, quam continuata injustitia? *Per hoc*, inquit S. Thomas, *quod aliquis detinet rem alienam, invito domino, impedit eum ab usu rei suæ, & sic facit ei injuriam: manifestum est autem quod nec per modicum tempus licet in peccato morari.* (2. 2. quæst. 62. art. 8. in corp.) Peccatur etiam contra caritatem quæ vetat ne alteri facias, quod tibi fieri nolis.

De ordine qui in restitutione servandus est plura dicenda sunt; quod ut clariùs exequamur, materiam hanc duas in sectiones partiemur; in prima, quis ordo inter damniferos; in secunda quis ordo erga eos servari debeat, quibus restituendum est, exponemus.

SECTIO I. De ordine qui in restitutione inter damniferos servari debet.

Damniferi de quibus hic agitur, ii sunt qui in alterius detrimentum communi societate conspirarunt. De ordine quem restituendo servare debeant duæ sunt regulæ.

REG. I. Qui mutuâ conspiratione ad facinus damnosum concurrerunt, singuli ad totius damni reparationem obligantur in solidum; id est, si horum nullus restituere velit aut possit, excepto uno, ille unus totum damnum compensare tenebitur. Ratio est, quod singulis totum damnum meritò tribuatur, quia communis ipsorum conspiratio efficit ut omnium actio, una & eadem sit moraliter.

REG. II. Inter eos qui in solidum restitutionis lege obstringuntur, iste servandus est ordo: scilicet tenetur restituere; 1º. qui rem alienam injustè accepit; 2º. jubens seu mandans; 3º. qui rem executus est; 4º. ceteri criminis participes.

Et 1º. quidem ante alios restituere debet, qui rem furtivam accepit, quia ex vulgari axiomate, *Res aliena semper clamat pro suo domino*. Si rem consumpserit, licet inde ditior non evaserit, præ ceteris nihilominus restituere tenebitur, quia nova est iniquitas quæ eum à restitutione solvere non potest.

2º. Post eum qui rem furtivam accepit, jubens ad totius damni reparationem ante alios obligatur, quia præcipua est damni causa; siquidem propter eum fuit illatum, & suo imperio exequentis manum, tanquam instrumentum, iniquo operi veluti applicuit. 3º. Post mandantem, exequenti incumbit onus restitutionis, quia post jubentem præcipua est damni causa, nempe physica. Si tamen multi in damnum aliquod conspiraverint, illudque

unus ceterorum nomine exequatur, v. g. domum comburat, vel hominem interimat; tunc omnes ad restituendum pariter tenentur, quia nullus est qui damni principium non fuerit. 4º. Si nec jubens, nec exequens restituere velit aut possint, id præstandum erit à ceteris actionis damnosæ participibus. Qui tamen illius causæ fuerunt *positivæ*, qualis est consulens, ante eos restituere debent qui *negativè* duntaxat ad opus iniquum concurrerunt, quales sunt *mutus*, *non obflans*, qui idem solum peccaverunt, quod aliorum crimini non obstiterint.

Observandum est 1º. si unus ex sociis totum damnum reparaverit, ceteros omnes esse liberos erga eum qui jacturam passus est, imò & erga restituentem, si ille restituere primo loco teneatur; modò tamen iste rem ablatam cum aliis sociis non dividerit: alioquin à singulis refundendum esset quod ab eo accepissent. Si verò detrimentum compensaverit, qui in obligationem hanc secundo tantum loco incurret, erga ipsum liber non fit, qui primus debet damnum refarcire.

Observandum 2º. injustum rei furtivæ possessorem, mandantem, exequentem, qui causæ principales dicuntur, plurimum differre à consulente, consentiente & aliis, qui causæ non sunt nisi subsidiariæ & minus præcipuæ. Priores enim in solidum (*solidairement*) obligantur ad restitutionem erga se invicem; ita ut, si exequens ex pecunia sua restituerit, nec ullam rei ablatae partem acceperit, mandans totum ei debet reddere. Idem sentiendum est de mandante erga rei ipsius possessorem. Aliter autem se habent qui causæ non sunt nisi minus principales. Si unus ex iis restituerit pro causis primariis, alii comites subsidiarii tenentur huic restituere pro ratione tantum ipsorum numeri. Si ergo tres fuerint, & damnum illatum 15 nummis æstimetur, unusque ex tribus pecuniam istam solverit, alii duo huic quinque tantum nummos

inguli rependere tenentur. Cujus regulæ rationem sic affert Collator Parisiensis: *La raison de cette règle est fondée sur ce que toutes ces personnes sont complices, & comme on le suppose, également complices du vol; d'où il suit qu'elles ne se doivent entr'elles que leur cote-part, parce qu'elles n'en sont que les coopérateurs; & si elles doivent restituer en entier au défaut des causes principales, ce n'est qu'en faveur de celui qui a souffert du crime dont elles sont complices. (tom. 3. liv. 6. Confér. 2. §. 5.)*

Quæres 1°. si multi sine ulla conspiratione, eodem tempore & loco aliquid damni intulerint, si v. g. vineam ingressi, suam quisque partem vastaverit; tenenturne ad restitutionem in solidum?

Resp. 1°. Si horum quisque, aliis insciis, nulloque modo impellentibus damnum importaverit, certum est eos non teneri ad restitutionem in solidum, siquidem alter ad alterius factum nihil contulit. 2°. Si quis alios suo exemplo moverit, restitutioni in solidum sit obnoxius; tum quia pravum exemplum non minus est efficax quam malum consilium; tum quia ita præscribit jus canonicum: *Si tuâ culpâ datum est damnum, . . . jure super his te satisfacere oportet. (Lib. 5. decretal. tit. 36. cap. 9.)* Porro damnum ex illius culpa provenit, qui ad illud suo exemplo alios excitavit.

Quæres 2°. utrùm omnes actionis damnosæ participes à restitutione liberi sint, cum uni ex iis debitum remittitur ab eo qui damnum passus est.

Resp. 1°. Si remissio ei facta fuerit, qui primo loco erat restitutioni obnoxius, ab ea ceteri liberantur. Cum enim in ejus tantummodo defectum restituere teneantur, eo nihil amplius debente, alij etiam nihil debent; 2°. si condonatio ei facta sit, qui nonnisi secundo loco restituere debet, tunc ab eo onere non eximuntur, qui præ-

ceteris tenentur restituere; ad illud enim obligantur seorsim à posterioribus.

Quæres 3°. utrùm socius dubitans an alij suam partem restituerint, totum restituere teneatur.

Respondent quidam Theologi, si post adhibitam diligentiam in inquirenda rei veritate, socius adhuc dubitet utrùm alij satisfecerint, eum teneri tantum ad compensandam suam damni illati partem: ad ceteras enim illius partes refarciendas non adstringitur, nisi in aliorum defectum: atqui de eo defectu dubitatur; ergo & de obligatione reliquum damnum reparandi, quæ proinde nulla est; siquidem ex vulgari juris effato, *melior est conditio possidentis.*

Hanc verò sententiam improbat Concina. Certa est, inquit, & evidens restituendi obligatio in solidum. Vana autem prorsus erit, si valeat adversariorum opinio; quandoquidem sicut hic socius de alterius satisfactione dubitat, ita & alter iste de aliis dubitare potest, & conjicere eos suam damni illati partem reparasse, & sic nihil aut penè nihil læso domino restituetur. Præterea dominus ille jus certum & compertum habet, à quolibet è sociis totam damni reparationem exigendi: atqui jus certum per dubiam solutionem elidi non potest. Præfato axiomate, *melior est conditio possidentis*, abutuntur adversarii: dominus enim jus habet certum & inconcussum, melior est proinde illius conditio. Socius ergo de quo agitur, si dubium suum non depofuerit, totum debet damnum compensare.

SECTIO. II. De ordine qui servari debet erga creditores quibus restituendum est.

In proposita quæstione agitur de eo debitore qui diversi Ordinis creditoribus debet, sed omnibus satisfacere non potest. Si enim habeat unde singulis possit totum restituere, minimè necesse est ut aliquis servetur ordo.

Quæres 1°. quotuplicis generis sint debita :
1°. Alia sunt *certa*, ut si exploratum habeas te Paulo centum nummos debere, alia *incerta* quando vel de ipso debito, vel de illius creditore dubitas.

2°. Alia nascuntur ex oneroso titulo, v. g. emptionis; vel ex titulo gratuito, qualis est liberalis promissio.

3°. Alia dicuntur *personalia*, cum scilicet creditor in personam debitoris, non verò immediatè in ipsius bona actionem habet; alia *realia*, quando bona debitoris sunt creditori obligata per hypothecam, quæ duplex distinguitur, nempe generalis & specialis. Hypotheca generalis omnia complectitur debitoris bona, tum præsentia, tum futura, licet de istis posterioribus non fiat expressa mentio; specialis verò non spectat, nisi bona quædam determinata. Ut autem incommotis occurratur, in contractu addi solet, neque hypothecam specialem generali, neque generalem speciali esse derogaturam. Tunc utriusque eadem sunt commoda.

4°. Creditores vel nonnullis privilegiis gaudent, ex quibus id habent juris, ut præ aliis creditoribus solvantur, vel hujusmodi privilegiis carent. Duplicis autem generis sunt privilegiis donati. Alii in omnia debitoris bona jus habent ut præ-

ferantur. Tales sunt creditores propter impensas justitiæ, funeris, &c. Aliis autem jus non datur, nisi in quædam debitoris bona. Hujusmodi sunt ii qui pecuniam subministrarunt ad fundum acquirendum, ad extruendum ædificium, &c. quidquid habent privilegii ut præ ceteris solvantur, fitum est super hoc fundo, vel ædificio quod extructum fuit.

5°. Sunt debita quæ proveniunt ex delicto, v. g. ex eo quòd furatus fueris, & alia quæ oriuntur ex contractu, ut si debeas quia pecuniam mutuam accepisti.

Quæres 2°. quis ordo in solvendis debitis sit servandus.

Resp. 1°. quando res aliena extat, vero domino restituenda est, nec potest aliis in solutionem dari; semper enim pro domino suo clamatur, & debitor ex bonis propriis solvere tenetur, non ex alienis quorum dominium transferre in alium non potest, cum illud ipse non habeat. Idcirco depositum, pignus, res per usuram ablata, dominis suis restitui debent, non autem aliis creditoribus dividi.

Resp. 2°. debita certa præ incertis solvenda esse: *Restitutio certorum*, ait S. Antoninus, *proponenda est restitutioni incertorum*; (2. part. tit. 2. cap. 7.) vel enim dubitatio cadit in ipsum debitum, & tunc non semper tenemur restituere, juxta illud axioma, *in dubiis melior est conditio possidentis*; vel dubitatur de creditore qui ignotus est: tunc verò restitutio vel pauperibus facienda est, vel creditori certo: atqui prius reprobat S. Bernardinus Sinenfis, juxta quem id quod restitui debet certis personis, si *pauperibus, seu in pias causas dispenseur totum, nova rapina est, & est quodam modo facere raptorem Christum in pauperibus suis.* (tom I. pag. 201.)

Resp. 3°. Debita ex titulo oneroso, qualis est

emptio, prius solvenda sunt, quam debita ex titulo gratuito. Nemo enim potest ex bonis suis quidquam gratuito dare, nisi quod superest, postquam solutum fuit æs alienum. Quapropter hæres defuncti debita prius solvere debet, quam legata, imò quam rem voto promissam. Vota enim quæ in alterius detrimentum cedunt, à Deo reprobantur.

Resp. 4°. Debita *realia personalibus* sunt anteferenda, quia majori debentur jure, cum eorum solutioni, non solum ipse debitor, sed etiam illius bona sint obligata & obstricta, propter hypothecam quam in ea creditor habet.

Resp. 5°. Inter creditores hypothecarios, ii sunt anteferendi quorum hypotheca est antiquior, juxta regulam juris 54: *Qui prior est tempore, potior est jure*. Obligatio enim posterior non potest jus alteri jam acquisitum tollere; excipitamen, nisi posterior hypotheca privilegium habeat à jure, vi cujus anteferenda sit. Quæ de re consulendæ sunt Provinciarum leges & consuetudines.

Resp. 6°. Debita quæ ex delicto contrahuntur, non prius solvenda sunt, quam ea quæ nascuntur ex legitimo contractu; nulla quippè est causa cur alterum alteri anteponatur. Sive enim aliquid debeas ex delicto, v. g. furto, sive ex contractu, ambo creditores æquale jus habent, ut contra justam eorum voluntatem non retineatur quod ipsis debitum est. Præterea restituendi obligatio non inde derivatur, quòd creditor damnum acceperit, vel non acceperit; sed ex eo quòd res ipsi debeat quocumque ex titulo. Porro jus creditoris, cui aliquid debetur ex contractu, non minus certum & inconvulsibile est, quam jus creditoris cui aliquid debes propter culpam erga eum commissam; nihil igitur causæ est cur alter prius altero solvatur.

Quæres 3°. quis ordo servari debeat inter cre-

ditores simplices & merè chirographarios, quæ scilicet nec hypothecam, nec privilegium habent.

Resp. Hujusmodi creditores jus non habent nisi in bona debitoris mobilia. Quamobrem apud nos dicuntur etiam gallicè *Créanciers mobiliers*: possunt quidem solutionem percipere ex immobilibus, si quæ superfint; sed tantum postquam creditoribus hypothecariis omnino satisfactum fuerit. Pari gradu incedunt, quia in debitoris mobilia jus habent æquale. Alter igitur alteri non est anteferendus, sed omnibus dividenda sunt debitoris bona, justam servando proportionem. Rem ita exponit Collator Parisiensis: *S'il n'y a pas assez pour les payer tous, ils viennent par concurrence au sol la livre, au prorata de ce qui leur est dû: par exemple, s'il n'y a que six cents livres à distribuer pour le paiement des créanciers mobiliers, & qu'il n'y ait que trois créanciers, l'un de trois mille livres, l'autre de deux mille livres, & le dernier de mille livres: le premier aura trois cents livres pour sa part; le second aura deux cents livres; & le troisieme n'aura que cent livres.* (Tom. 3. liv. 6. confér. 3. §. 5.)

Diximus creditores merè *chirographarios*, quia sunt qui privilegium habent, vi cujus exigere possunt ut ante alios solvantur. In materiam hanc altius non descendimus, quia illius tractatio minus ad Theologos pertinet, quam ad Jurisperitos quos prudens Confessarius, datâ occasione, consulat.

Quæres 4°. utrùm aliis creditoribus pauper sit anteferendus.

Nota. Hic non agitur de paupere qui in extrema aut gravi necessitate sit constitutus, cui teneatur quisque ex caritate subvenire; sed agitur de creditore indigente qui ex privatione integri debiti plurimum damni patiat, cum alii creditores divites ex debiti imminutione vix aliquod sentiunt incommodum. His præmissis.

Resp. Alii affirmant anteponendum esse creditorem pauperem, quia eò spectat restitutio, ut damnum à creditore depellat; creditores autem pauperes ex debito imminuto, vel solutione dilatà gravius damnum patiuntur, quàm creditores divites; alii verò negant, quia præferendum esse creditorem pauperem, neque à Lege positiva, neque à Lege naturali colligi potest; non quidem à Lege positiva, ut fatentur omnes; non etiam à Lege naturali: spectato enim jure naturæ, in iis quæ sunt justitiæ commutativæ, omnes creditores perindè se habent, & perperam allegantur paupertas vel opulentia, quæ ad rationem justitiæ non pertinent. Suaderi tantum potest creditoribus opulentis, ut sibi pauperes anteferi permittant: cogi autem nequaquam possunt, nec ipsis inficiis, liberum est debitori ut pauperes anteponat.

Quæres 5°. cum debitoris bona non sufficiunt, ut singulis creditoribus satisfiat s potestæ unus ex iis quod sibi debitum est exigere vel recipere?

Resp. 1°. Si in bona debitoris nondum injectæ fuerint manus (*n'ont pas été saisies*), potest creditor quod sibi debetur exigere vel recipere, nec tenetur aliis creditoribus quidquam restituere. Legibus enim constitutum est, ut qui in repetendo debito diligentior est, ceteris præferatur. *Vigilantibus lex est*, sibi que imputare debent alii creditores, quod minus diligentia adhibuerint. Prætereà creditoribus, antequàm à debitore solutionem accipiant, minimè necesse est illius bona & fortunas excutere, omnesque ipsius creditores cognoscere, ad judicandum an habeat unde omnibus satisfaciatur: ex iis quippè inquisitionibus quot nascerentur incommoda quæ omnes familias perturbarent! Quot justitiæ impensas secum importarent, ex quibus non parum damni ipsi mat creditores paterentur! Ut ergo quisque quod sibi

debetur licitè accipiat, satis est cognoscere bona debitoris non fuisse à justitiæ Administris occupata.

Resp. 2°. longè aliter se rem habere, quando bona debitoris autoritate justitiæ fuerunt occupata. Nam statim atque sub illius custodiam tradita sunt, non potest debitor de iis liberè statuere. Ipsa est justitia quæ illius bona creditoribus distribuit, ordine servato quem leges in gratiam boni publici instituerunt.

Quæres 6°. cum certò novit creditor malè se habere fortunas debitoris. eumque citò esse forò cessurum, (*faire banqueroute*) potestne debitum exigere, vel recipere?

Resp. illud turè conscientia posse, quando bona debitoris nondum fuerunt juridicè occupata. Nulla enim Lege prohibetur accipere, quandiu debitor suorum est bonorum dominus: atqui talis est debitor, cum ipsius bona sub justitiæ custodiam nondum tradita sunt; ergo, &c. nostris autem in responsis supponimus nullam à creditore fraudem adhibitam fuisse: Juxta regulam enim juris, *Nemini patrociniatur fraus & dolus.*

PARAGRAPHUS IV.

Quo in loco, cujusve impensis & periculo restituendum sit.

REG. I. Sufficit ut qui rem alienam bonâ fide accepit, eam restituat in loco ubi illam possidet; nec tenetur ad dominum absentem suis impensis hanc remittere. Cum enim possessor bonæ fidei, nullam rei domino injuriam intulerit, nullum debet pati damnum; pateretur verò, si rem propriis sumptibus ad dominum remitteret. Unde colliges, ubi novit aliquis se rem alienam possidere, tunc ab eo dominum esse admonendum, ut iste significet quid velit de sua re fieri; interim diligenter servanda est, sed impensis domini.

REG. II. Qui rem alienam injustè possidet, tenetur eam propriis sumptibus restituere, & quidem in loco ubi eam dominus possessurus erat, si non fuisset ablata. Postulat enim æquitas, ut dominus ex alterius injustitia damnum non patiat: atqui non sine aliquo damno, rem sibi injustè ablatam propriis sumptibus ad se revocaret: si dominus alibi migraverit, eo in loco fieri debet restitutio impensis debitoris, deductis tamen sumptibus quos dominus in ea re secum asportanda posuisset: satis est enim ut debitor dominum præstet indemnem, nec requiritur ut lucrum ei afferat.

Ubi verò non potest res suam ad dominum pervenire sine ingentibus impensis, quæ ipsius pretium excedant, quid agendum erit? 1°. Æquitati naturali congruere videtur, ut debitori liceat ad illud usque tempus differre, quo poterit rem paucioribus impensis restituere, præsertim si dominus eam non multum indigeat. 2°. Ubi nulla spes affulget fore ut cunctando sumptus minuantur, pronuntiat Collator Andegavenfis à debitore subeundum esse illud impendium, veluti sui criminis pœnam. Ita, inquit, potest judex furum multam infligere, quæ rei subreptæ valorem superet. (*Confér. sur les contrats, tom. 2. pag. 276.*) Opinatur verò *Juénin* dominum, si in loco ubi manet rem similem emere queat, illius quæ sibi debetur pretio contentum esse debere: sic enim nullum patietur damnum. Quod si consentire nolit, hæc recusatio prorsus rationi adversatur, ideòque ipsius voluntas non est regula quam debitor sequi teneatur. (*Résolution des cas de consc. tom. 4. Traité 22. chap. 6. demande 8.*)

REG. III. Res debita ex contractu illius impensis restituenda est, in cujus utilitatem vergit contractus: par est enim ut qui sentit commodum, sentiat & onus. Si, v. g. equum ex composito acceperis, hunc debes propriis tuis

sumptibus eò remittere ubi illum accepisti, nisi aliter conventum fuerit.

REG. IV. Si res aliena quam restituit bonæ fidei possessor, pereat in via, domino perit, non remittenti, quando debitam adhibuit diligentiam: ratio est, quia debitor nullam commisit culpam, five in re acquirenda, siquidem bonâ fide & citra fraudem eam possidet; five in re ad dominum suum remittenda, cum nihil diligentia omiserit, ut ad eum perveniret.

REG. V. Restitutio rei per injustitiam acquisita fit periculo debitoris; si ergo pereat, dum remittitur ad verum dominum, hujusmodi debitor, quamvis requisitam adhibuerit diligentiam, tenetur iterum atque iterum remittere, donec rem suam dominus acceperit. Neque id durum videri debet, 1°. quia longè durius est innocentem re sibi injustè ablatâ semper fraudari; 2°. quia ex regula Juris 86, *Damnum quod quis suâ culpâ sentit, sibi debet, non aliis imputare.* (*In Sexto.*)

Cum debitoris periculo fiat restitutio, ipsius interest eam viri alicujus probi interventu exequi. Quas cautiones adhibere debeat *Confessarius*, quando hæc cura ipsi committitur, sic describit Autor *Collationum Parisienfum*: *Il est nécessaire pour l'honneur de son caractère; 1°. qu'il tire des quittances ou récépissés des personnes à qui il fait restitution, pour justifier sa fidélité à ceux qui lui en ont donné la commission; 2°. il doit faire paroître beaucoup de désintéressement à l'égard de ceux à qui il restitue, en cas qu'ils lui en laissent les deniers pour les pauvres; & pour lors, afin de faire voir qu'il les a employés selon leur intention, il faudroit les donner publiquement aux charités des Paroisses; 3°. il doit être d'un grand secret, & prendre bien garde de ne pas indiquer par des réponses indiscrettes, les personnes qui l'ont chargé de ces restitutions; & pour éviter cet inconvénient, il doit s'expliquer sagement & en peu de paroles;*

& même si l'on étoit connu pour Confesseur de la personne qui pourroit être soupçonnée, il faudroit se servir d'un Confesseur étranger pour faire ces restitutions. (Tom. 3. liv. 2. confér. 1. §. 7.)

REG. VI. Res debita ex contractu perit creditori, quando ejus dominum retinet, ut in deposito, commodato; debitori verò, si rei dominium in eum translatum fuerit, ut in mutuo. Ratio est, quòd sicut res qualibet pro domino suo clamat, ita & eidem pereat. Hinc si quis pecuniam quam ipsi mutuo dederat, ad te remittat, & pecunia hæc intercidat, illius jactura non tibi, sed debitori subeunda est, quia vi mutui dominus hujus pecuniæ evaserat.

PARAGRAPHUS V.

De causis à restitutione excusantibus.

Variae sunt causæ quæ restituendi obligationem vel tollunt, vel suspendunt: eas diversis in questionibus prosequemur.

Quæres 1°. an remissio facta à creditore restituendi obligationem tollat.

Resp. Tollit, quia potest creditor jure suo cedere, nec volenti fit injuria. Ut autem valeat remissio, duæ requiruntur conditiones; prima, ut non sit à jure impedita. Cujus conditionis defectu, Canonicus qui sine causa legitima omisit officium, non potest retinere distributiones, temporis per quod à choro absuit respondentes, etiam si illarum remissionem obtinuerit à Capitulo: Hæc enim à Consilio Tridentino rescinditur. (Sess. 24. de Reform. cap. 12.) Pariter nulla est remissio quæ fit à pupillo, quia leges resistunt.

Secunda conditio est, ut prorsus voluntaria sit remissio. Hinc ea non valet quæ per vim aut metum, sive levem, sive gravem extorquetur; ut si quid mali debitor creditori comminatus

fuerit. Pariter nullius roboris est remissio, quæ per fraudem seu dolum subrepta fuit, ut si quis longè indigentiorum se finxerit, quàm reverà sit.

Quæres 2°. quid sit honorum cessio, & utrum à restitutione liberet.

Resp. 1°. Cessio honorum fieri dicitur, cum aliquis solvendis omnibus debitis impar, quidquid boni sibi superest creditoribus dimittit, ne conjiciatur in carcerem, vel in eo retineatur. Debitorum enim qui solvendo pares non erant, hæc olim fuit luctuosa conditio, ut in carcerem traderentur, donec suis creditoribus satisfacerent: cujus mali ut acerbitas temperaretur, quæsitum est in honorum cessione *miserabile*, ut aiunt leges, & *stabile remedium*. Cessionis beneficium locum non habet debitis quæ proveniunt ex crimine, dolo, fraude, & aliis similibus causis, quas recenset D. Pothier. *Traité de la procédure civile*, part. 5. chap. 2. §. 3.

Docet autor Collationum Parisiensem posse debitorem, insciis creditoribus, clam sibi ea retinere quibus ad tenuem victum indiget; in eoque nihil esse mendacii, quia bonorum cessio tacitam hanc conditionem involvit: *Exceptis iis quæ ad victum sunt necessaria*: (Tom. 3. liv. 2. confér. 1. §. 3.) Id autem non videtur posse conciliari cum juramento, quo debitor sese obstringit ad declarandum quidquid boni sibi residuum est, sive mobilis, sive immobilis. Quomodo igitur perjurii reus non erit, si quædam bona furtim submoveat? Legis quidem animus non est, ut fame pereat; sed debet à justitiæ administris, à suisque creditoribus postulare, ut ejus fortem miserantes, vitæ necessaria ipsi concedere velint; quod nunquam denegatur, iis præsertim quorum infortunium ex casibus fortuitis contigit, non autem ex prava agendi ratione.

Resp. 2°. bonis cedenti veram incumbere quod

superest restituendi obligationem, cum poterit. Transactio enim quæ inter creditores convenit, de condonatione (*remise*) debitori faciendâ, eorum quidem jus extinguit in foro externo, ita ut nullam habeant actionem in bona quæ postea est acquisiturus: verum in foro conscientiæ semper adstrictus remanet, ad solvendum quod residuum est (*le surplus*), cum illud præstare poterit ex bonis, tum suâ industriâ, tum hæreditate, aliove modo comparatis. Ita præscribitur jure canonico: *Si ad pinguiorem fortunam devenerit*, ait Innocentius III, *debita prædicta persolvat.* (Lib. 3. *Decretal. tit. 23. cap. 3*) Condonatio debitori à creditoribus facta censetur coacta fuisse & conditionalis. Eam quippè non concedunt, nisi ut occurratur justitiæ impensis, quæ meliorem bonorum ad debitorem pertinentium partem absumerent. Inde verò longè gravius damnum in creditores derivaretur, quam ex condonatione (*remise*) debitori concessâ. Bonorum igitur cessio restituendi obligationem non tollit, sed tantummodò suspendit. Idcirco quidquid postea debitor acquisierit, illud suos in creditores refundere tenetur, ea tamen sibi retinendo, quæ ad partem suam, tum suorum sustentationem necessaria sunt: *Non fraudandus est*, inquit lex, *alimentis quotidianis.*

Quæres 3°. utrum ingressus in Religionem à restituendi obligatione liberet; sive utrum professio religiosa ei licita sit, qui restitutioni obnoxius est.

Resp. Ex omnium consensu, professio religiosa licita est, tum iis qui prævident fore ut in Monasterio, perindè ac in sæculo, creditoribus suis satisfaciant; tum iis quibus nulla spes affulget debita solvendi, etiam si in sæculo remaneant: an verò religiose professioni renuntiare teneatur, qui in sæculo vitam agens debita solvere potest, convertitur. Iis autem suffragamur qui docent non posse hujusmodi debitorem, Religionem profitendo in-

restituendi impotentiam sese conjicere; 1°. quia, ex Apostolo: *Non faciamus mala, ut veniant bona:* (Rom. 3. 8.) atqui malè agit qui in voluntariam debita solvendi impotentiam incurrit, idque Lege naturali vetitum est; 2°. quia non licet debitori restitutionem omittere, cujus necessitas est præcepti, ut Religioni sese devoveat, quod merum est consilium. Hinc sequitur Superiorem qui sciens & volens hominem àre alieno oppressum ad Religionem admittit, teneri vel ex Monasterii bonis illius debita solvere, vel saltem permittere ut per opera quæ statum suum non dedeant, creditoribus satisfaciat. 3°. Quia ita docet S. Thomas: *si aliquis sit obligatus ut alicui rationem ponat, vel ut certum debitum reddat, non potest hoc licitè præmittere, ut Religionem ingrediatur.* (2. 2. *quæst. 189. art. 6. ad. 3.*)

Quæres 4°. quænam restituendi impotentia debitorem excuset.

Resp. 1°. extremam necessitatem à restitutione hic & nunc faciendâ excusare, quia in eo statu omnia sunt jure naturali communia, saltem quod usum; ita ut quilibet in iis angustiis constitutus, possit rem alienam occupare; ergo multò magis eam retinere.

Resp. 2°. gravem necessitatem & grandis damni periculum à restitutione ad tempus eximere; ratio est, quia dominus non potest rationabiliter ægrè ferre, quòd res sua cum tanto debitoris incommodo sibi non restituatur: in ejusmodi enim casu tenetur unusquisque proximo subvenire; alioqui violaret caritatem his Christi verbis imperatam: *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.* (Matth. 7. v. 12.)

Hinc colliges 1°. restitutionem ab eo differri posse, qui illam non potest exequi, quin cogatur bona sua, ut domum, prædium, viliori pretio vendere. Si tamen creditor pari incommodo labo-

raret, ipsi statim esset restituendum, quia tunc jure ac merito expostularet, quod sibi debitum non solveretur: ex ordine enim caritatis potest, ceteris paribus, velle sibi potius quam debitori consulere, meliorque est ipsius conditio quam debitoris, cum jus habeat rem sibi debitam exigendi.

Colliges 2°. eum non teneri statim restituere qui id non potest efficere, quin excidat è statu legitime comparato: ut verò restituendi facultatem acquirat, debet superfluos sumptus refecare, tum in equorum numero, tum in famulorum multitudine, tum in vestibus & cibis, demum sibi subtrahere quidquid ad statum retinendum absolute non requiritur; quã in re utendum est consilio sapientissimi & peritissimi Rectoris.

Hic autem quædam sunt annotanda cum Sylvio & Collatore Parisiensi: 1°. Non permittendum est ut restitutionem protrahant, qui debitis sic opprimuntur, ut in suo statu non nisi cum bonis alienis sese sustentent; ratio est, quod tunc non sua bona dimittant, sed aliena quæ injustè retinebant; quapropter jubent supremæ Curia Magnatum prædia ex edicto publicari, (*vendre par décret*), cum ipsorum debita eò pervenere, ut omnia eorum bona quasi absorbeant.

2°. Si debitores restitutionem licitè differendo, fuerint creditoribus alicujus damni causa, illud postea ad ipsos resarciendum est Tibi, v. g. centum aureos debeo, quos tibi restituere cum distulerim, necesse tibi fuit parem summam mutuari cum fœnore, ad domum reficiendam; in eo casu postulat justitia & restitutionis integritas, ut tibi centum aureos refundam, & quidquid fœnoris solvisti.

3°. Restitutionem protrahere licet, cum debitor multos habens creditores uni restituere non potest, quin facultatem sibi eripiat aliis satisfaciendi; modò tamen sit locus sperandi, fore ut illà cunctatione possit omnes suas obligationes implere. Lex enim non jubet unius commodis consulere cum aliorum

detrimento. Si verò debitor nunc habeat inde possit omnibus creditoribus quod suum est rependere, tunc differre non licet sub eo prætextu, quod lucrum ex præsentì pecuniã faciendum, ipsi facultatem dabit omnia solvendi debita, nihil è sua re amittendo. 1°. Quia supponitur creditores ex illa dilatione damnum pati; 2°. quia pecuniam alienam periculo exponit; quæ si fortuito quodam casu pereat, ut frequens accidit in commercio, tunc nulla spes creditoribus supererit, quod sibi debitum est recuperandi.

4°. Si quis non ex infortunio, sed suã culpã, ut ludis, comestationibus indulgeret, æris alieni multum contraxerit, quod solvere nequeat nisi proprium statum amittendo, non potest restitutionem differre; sed tenetur statum suum, etiam justè acquisitum, dimittere, sibi que illud damnum imputare debet.

5°. Qui rapinis, fraudibus usuris, aut aliã viã injustã pinguem fortunam comparavit, & supra conditionem suam sese extulit, non potest restitutionem differre sub prætextu quod è suo statu excideret. Ratio est, quod suum statum non amittat, sed alienum, ad propriumque revertatur. In suis bonis damnum non patitur; siquidem non sua sunt, sed aliena. Quapropter usurarii, publicani qui magnas opes injustè consecuti, è vulgari sua conditione emerferunt, in priorem statum debent recidere, si aliter restituere nequeant.

Si tamen hujusmodi debitor famam viri probi obtinisset, quia ipsius usuræ & fraudes latent, tunc cogendus non esset quidquid injustè acquisivit statim restituere, & in priorem conditionem relabi, si illud fieri non possit, quin infamiae notam sibi inurat, suaque furta quasi in mediam lucem profert; maxime verò si inde occasione arripere queant Judices, in ipsius rapinas, peculatus, &c. inquirere. *Cum quilibet*, ait S. Antoninus, *debeat providere conservationi famæ suæ, potest talis differre*

restitutionem usque ad tempus quo non deprehendatur in crimine & diffametur, si aliter provideri non potest. (part. 2. summ. tit. 2. cap. 8.)

In eo casu licitum videtur ipsi permittere, ut paulatim & quasi frustatim, modo huic, modo illi restituat. Sed tunc severiore parcimoniâ uti debet, & rescare quidquid in famulis, in equis, in vestibus, in mensa superfluum est. Necessè est etiam suum statum, suaque bona sine ulla dissimulatione exponere prudentissimo animarum Rectori, ut judicet quid debitor statim, illâ famâ, restituere possit. Cavebit autem Rector ne hujusmodi debitores creditoribus satisfaciant ex fœnore è pecunia quam mutuam dedit percepto: tunc enim novum crimen committerent, nedum vetera expiant.

CAPUT II.

De Restitutione in specie.

TRIPLICIS generis sunt bona, pro quibus injustè raptis fieri debet restitutio, scilicet bona corporis, famâ & fortunâ: de singulis seorsim differendum.

ARTICULUS I.

De Restitutione ob damnum bonis corporis illatum.

Hic inquirere solent Theologi quid restituendum sit 1°. propter homicidium & mutilationem; 2°. propter stuprum & adulterium.

PARAGRAPHUS I.

PARAGRAPHUS PRIMUS.

Quid restitui debeat propter homicidium & mutilationem.

Quæres 1°. quid restituere teneatur, qui alium injustè læsit vel occidit.

Resp. Tenetur solvere integros sumptus in curando vulnere factos, & compensare omne lucrum cessans, & damnum ex homicidio & mutilatione emergens, quia horum omnium efficax & iniqua fuit causa. Hæc restitutio locum habet, etiam cum reus aliquâ pœnâ civili multatus fuit: ista enim non refarcitur damnum alteri illatum. Verum quidem est nullo æquali pretio compensari posse injuriam morte vel mutilatione importatam; sed inde perperam cum quibusdam Theologis concluderetur restitutionem pecuniariam ab eo non deberi qui hominem interfecit vel mutilavit: *In quibus non potest recompensari æquivalens*, ait S. Thomas, *sufficit quod ibi recompensetur quod possibile est; ... puta cum aliquis alteri abstulit membram, debet eî recompensare, vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personæ, secundum arbitrium boni viri.* (2. 2. quæst. 62. art. 2. ad 1.)

Quapropter si læsus ex officio, industriâ, labore vel aliquo artificio quæstum faceret, teneretur mutilator restituere, pro ratione lucri quod prudentium hominum judicio percepturus erat læsus, spectatis omnibus circumstantiis. Lucrum enim cessans æstimari debet, in prædictis hominis occisi vel mutilati valetudine, robore, ætate, peritiâ, arte, iis tamen deductis quæ ipse consumpsisset; quæ enim consumpturus erat, non possunt bonis ad hæredes provenientibus annumerari. Quod si homicida vel lædens moriatur antequam restituerit, tenentur hæredes ex ejus bonis restituere. Nam sicut in omnia defuncti bona & jura, ita & in omnes ejus obligationes succedunt.